

ИНФРАТУЗИЛМА ТАРМОҚЛАРИНИ ИННОВАЦИОН РИВОЖЛАНТИРИШ ЖАРАЁНЛАРИНИ МАЖМУАВИЙ БОШҚАРИШ ТИЗИМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Хамраева Сайёра Насимовна – ҚарМИИ, “Иқтисодиёт” кафедраси
доценти, и.ф.н.

Аннотация: Мазкур мақола қишлоқ инфратузилмасини инновацион ривожлантириш жараёнларини мажмуавий бошқариш муаммоларига бағишланган. Унда қишлоқ инфратузилмасини инновацион ривожлантиришни бошқариш модели келтирилган ва асослаб берилган.

Аннотация: Статья посвящена проблемам совершенствования системы комплексного управления инновационного развития инфраструктуры села. В ней приведена и обоснована модель управления инновационного развития инфраструктуры села.

Summary. The article deals with the problems of improving the integrated management system of innovation development of rural infrastructure. It shows the validity of the model and of innovative development of rural infrastructure.

Жаҳонда рўй бераётган ижтимоий-иқтисодий ўзгаришлар ҳамда мамлакатлараро интеграция шароитида республикада қисқа вақт ичида қишлоқ хўжалиги тармоғини ва қишлоқни, шу билан бирга қишлоқ инфратузилмасини, янги инновацион ривожланиш йўлига ўтиши зарур. Бу йўл орқали замонавий техник-технологик асосида қишлоқнинг мавқеини ошириш имконияти пайдо бўлади.

Қишлоқ инфратузилма тармоқларинини инновацион ривожлантириш жараёнларини бошқариш тизими аграр соҳани ва ундаги ижтимоий-иқтисодий жараёнларни бошқариш тизимига асосланган бўлиши лозим. Кўриб чиқилган бошқариш тизимининг барча ёндошув, усул, услублари, принцип ва моделлари қишлоқ инфратузилмасини инновацион ривожлантиришни бошқаришнинг янги методологик механизмини ишлаб чиқиш имконини бери, (1 – расм).

Таклиф этилаётган бошқарув шакли методологик бошқарув принципларга асосланади, асосан мослашувчан бошқариш моделга таянган ҳолда, қишлоқ инфратузилмасини инновацион ривожлантиришни бошқаришнинг самарадорлигини баҳолаб беради. Мазкур бошқарув шакли - инфратузилма инновацион ривожлантириш имконини берадиган бошқарув тизимини шаклланиши учун асос бўлади. Назарий жиҳатдан институционал ёндошув, инновацион жараёнга расмий ва норасмий институтларни бошқарув жараёнига жалб этиш мумкин бўлади. Бошқарувдаги синергетик ёндашув эса қисқа вақт ичида қуйилган мақсадга эришиш учун муқобил йўл ва усулларни излашни назарда тутди.

Қишлоқ инфратузилмасини инновацион ривожланишини таъминлаш учун аграр соҳада инновацион жараёнларни самарали бошқариш тизими керак, бунда аграр соҳанинг ва қишлоқ инфратузилмасининг нафақат ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олиш, балки шу билан бирга, қишлоқ хўжалигида инновацион жараёнларнинг амалга ошиш характерини ҳам ҳисобга олмоқ лозим.

- Аграр соҳада инновацион жараёнларни бошқаришда қуйидаги тамойилларга амал қилиш лозим:
- Инновацион-инвестицион жараёнларни мослашган (адаптив)сиёсат орқали қўллаб-қувватлаш;
- Инновацион –инвестицион фаолиятни танлашда устиворлик;
- Бозор механизмлари билан давлат томонидан тартибга солиш сиёсати бирга олиб бориш;
- Инновацион дастурлар ва лойиҳаларни молиялаштиришни танлов асосида олиб боришни ташкил қилиш;
- АСМ бошқаришнинг барча даражаларида институционал омилларни ҳисобга олиш;
- Инновацион лойиҳаларга индивиудал ёндошув.

Қишлоқ хўжалигида устувор инновацион фаолиятни танлаш индивиудал характерга эга бўлиши керак ва нафақат табиий-иқлим, иқтисодий ва ижтимоий омилларни ҳисобга олиши керак, балки институционал муҳитни ҳам ҳисобга олиши керак.

Мажмуавий ёндашув ва лойиҳавий менежмент технологияси асосида мажбурият ва вазифаларни аниқ тақсимлаган ҳолда адаптив бошқарув – бу инновацион жараёнларни бошқариш механизмидир (2, 81-б).

Ижтимоий соҳада инновацион жараёнларни бошқариш ишлаб чиқариш соҳасини бошқаришга нисбатан тубдан фарқ қилади. Умуман олганда, ижтимоий соҳани бошқариш – бу аҳоли турмуш даражасини ошириш мақсадида давлат, маҳаллий ҳокимият, барча турдаги мулкчилик корхоналарнинг ҳамда фуқаролик жамоа институтлар томонидан ижтимоий соҳага бўлган узлуксиз таъсир тушунилади. Таъкидлаб ўтиш лозимки, одатда ижтимоий соҳани бошқаришда икки хил бошқариш тизимига эътибор қаратилади, яъни ҳудудий ва тармоқ бўйича. Аммо иккала услуб билан бирга бошқа услуб ҳам борлигини ҳисобга олиш лозим, бунда у ёки бу муаммо пайдо бўлиши билан шаклланадиган истиқболли инновацион технология усули ва муаммо ечим топиши билан ўз фаолиятини тугатади.

Ижтимоий соҳада инновацион жараёнларнинг ўзига хос хусусиятлари таҳлил қилинганда (2, 116-б), ушбу соҳадаги инновацион жараёнларга таъсирини ҳисобга олмоқ лозим. Ушбу омилларни ижобий ва салбий деб баҳолаш мумкин.

Ижобий омилларга қуйидагилар киради:

- Мустақиллик йилларида Ўзбекистонда амалга оширилган ижтимоий йўналтирилган сиёсат. Ушбу сиёсат натижасида ижтимоий соҳада инновацион фаолият учун рағбатлантирувчи куч ҳисобланган турли мулкчилик шаклига асосанган тадбиркорлик субъектлари вужудга келди;

- Жамиятда ижтимоий хизматлар соҳасини модернизация қилиш ва хизмат сифатини яхшилашга бўлган талабнинг ошиши. Масалан, ҳозирги кунда қишлоқларда бўлган ижтимоий ҳолат намунавий уй-жойларни қуриш ва ушбу ҳудудларда кимплекс инфратузилма объектларини ташкил этиш бўйича олиб борилаётган ижтимоий-иқтисодий чора-тадбирларни келтиришимиз мумкин;

- Ўзбекистонда молиявий барқарорликнинг ўсиши ва натижада ижтимоий соҳа тармоқларининг ривожланишига йўналтирилган маблағларнинг ошиши;

- Ижтимоий соҳада инновацион ривожлантиришда ривожланган мамлакатлар тажрибасидан фойдаланиш имкониятларининг мавжудлиги.

Шу билан бирга ижтимоий соҳада инновацион жараёнларга салбий таъсир этадиган омиллар гуруҳини ҳам эътиборга олиш зарур:

- Ўзбекистонда иқтисодий ўсиш мавжудлигига қарамасдан, ижтимоий соҳадаги мавжуд долзарб муаммоларни, айниқса, унинг асосий фондларни янгилаш ва модернизация қилиш билан боғлиқ вазифаларни молиявий ренсурсларнинг етишмаслиги сабаби ҳал қилиш мураккаб бўлади;

- Керакли ва малакали кадрларнинг етишмаслиги соҳада инновацион жараёнларни жорий этишга тўсиқ бўлмоқда, масалан ижтимоий соҳанинг айрим хизмат кўрсатувчи корхоналарида чет элдаги аналог корхоналарга нисбатан 5-10 мартагача кўпроқ ишчилар ишлайди;

- Ижтимоий соҳанинг айрим тармоқлари табиий монополия характериға эға. Масалан, аҳолини ичимлик суви, газ, электроэнергия билан таъминлаш ва бошқалар;

- Ижтимоий соҳада инновацияларни кенг жорий этиш ва тарқатиш мураккаблиги, айрим ижтимоий хизматларда эса инновацияларни жорий этишнинг умуман иложи йўқлиги, масалан ичимлик суви билан таъминлаш ва ҳокази;

- Аҳоли томонидан айрим янгиликларға бўлган салбий муносабати.

Инновацион ривожланиш жараёнларни бошқариш технологияларини нисбатан икки катта гуруҳға ажратиш мумкин:

1. базисли технологиялар, бунда у ёки бу даражада (республика, вилоят, туман миқёсида) ижтимоий соҳа мажмуида стратегик мақсадла бошқарувини тайёрлаш ва амалға оширишда қўлланиладиган инновацион ечимларни тушуниш лозим. Ушбу инновациялар гуруҳиға энг авваломбор, мақсадли дастурларни киритиш мумкин, шу жумладан миллий устувор лойиҳалар, форсайт-технологиялар ва ҳоказо;

2. функционал технологиялар, ижтимоий соҳа тармоқларини бошқариш жараёнларини такомиллаштиришда соҳа, туман, алоҳида корхона даражада инновацион ечимлар қўлланилади. Юқорида кўрсатилган атамаларни уларнинг мазмуни билан ижтимоий соҳада инновацион фаолиятни тадқиқ қилишда қўллаш таклиф этилади.

3. ижтимоий инфратузилма объектларининг инновацион ривожланишини бошқаришда базис инновациялар гуруҳини алоҳида ажратиш лозим, уларни жорий этиш натижасида мамлакатни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришға эришиш имконияти вужудға келади.